

OSMANLI-PRUSYA MÜNASEBETLERİ HAKKINDA

Dr. SALÂHADDİN TANSEL

Millî Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Şube Müdürü

Birinci makalemde (Belleten sayı 37 sayfa 133) Osmanlı'lar ile Prusyalı'lar arasındaki münasebetlerin nasıl kurulduğunu, ne şekilde geliştiğini ve en hararetle anlarının hangi tarihe rastladığını belirtmeye çalışmış, bilhassa Mustafa III. ile Koca Ragıp paşanın, Osmanlı - Prusya münasebetlerinin kurulması yolunda ne şekilde gayret harcadıklarına işaret etmiştim. 1758 tarihinden 1761 yılı ortalarına kadar süren bu hararetle ve ciddî müzakerelerin sonunda türlü sebepler yüzünden ancak bir ticaret andlaşmasının yapılabildiğini, fakat ittifak maddesinden büsbütün vazgeçilmemiş bulunduğunu da ayrıca kaydetmiştim. Ancak Friedrich, umduğu sonuca henüz varamış bulunduğu için bu andlaşmayı pek kârlı saymıyordu. O, hemen Osmanlı'ların filî yardımını görmek istediğinde idi. Bunun için andlaşmanın imzalanışından dolayı kendisini tebrik eyliyen Marquis d'Argens'a: andlaşmanın bana herhangi bir şey sağlıyacağına inanmayınız diyordu¹. Buna rağmen attığı adımların boş olmadığını takdir etmiş ve elçisi Rexin'e, ittifak andlaşmasının elde edilmesi için gereken her çareye başvurmasını emretmişti². Rexin de aldığı talimatı yerine getirmek için en küçük fırsatlardan bile faydalanarak Osmanlı'ların güvenini kazanmaya, onları Prusya'nın samimiyetine inandırmaya çalıştı. Yapılan ticaret andlaşması tasdiknâmesinin teslim edileceği sıralarda o, Osmanlı'lara şu teklifi yapıyordu: Düşmanları olan devletler, Prusya ve İngiltere'den barış istemişlerdir. Bundan ötürü Habsburg (?) şehrinde devletlerin murahhasları toplanmak üzere dirler. Belki anlaşma imkânı da husule gelebilir. Şayet Osmanlı'ların bu hususta düşündükleri ve tavsiyeleri varsa - Prusya kiralı Osmanlı devletinin

¹ Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. Gotha 1857. C. 5. s. 894.

² Aynı eser. s. 895.

isteklerine göre hareket edeceği için - bunların hemen Prusya'ya bildirilmesi lâzımdır³.

Aradan henüz uzun bir zaman geçmemişti ki Prusya elçisi, ikinci bir tahrir verdi. Bu tahrirde şöyle diyordu: Prusya kiralının Osmanlı'lara karşı duyduğu sempati eskisi gibi devam etmektedir. Bu sevgi onun kiralılığı ile de başlamış sayılmaz. Bu ona, babasından intikal eylemiştir. Bilhassa yapılan ticaret andlaşmasının sekizinci maddesinden, Osmanlı devletinin iyi niyetlerinin kendisinininkine benzediğini görmekle cidden memnun olmuştur. Osmanlı devleti için faydalı, dost olan Prusya devleti için de menfaatlı olan şeyin - ki bu, Prusya kiralının eskiden beri istediği ittifak işidir - gereğinin düşünülmesi Osmanlı devletine bırakılmıştır. Böyle önemli bir maddenin Koca Ragıp paşa zamanına rastlaması ayrıca hayırlı bir şey olmuştur. Çünkü, şu anda düşmanlarımızın kötü durumunu Ragıp paşanın herkesten daha iyi göreceği ve buna göre en iyi şekilde hareket edeceği şüphesizdir. Prusya kiralı, şimdiki halde galip ve muzafferdir. Kuvvetinin miktarı da her yılkinden daha ziyadedir. Buna karşılık, düşmanların hali pek acınacak bir manzara gösteriyor. Son savaşta büyük bir yenilgiye uğramışlardır. Eğer kış imdatlarına yetişmemiş olsaydı, bu felâket çok daha büyük olabilirdi. Bütün bunları dikkate alarak Prusya kiralının hakiki maksadının yerine getirilmesi, yani ittifakın akdedilmesi lâzımdır. Bu ittifak, yalnız bu ana mahsus olmayıp ilelebed Prusya devleti için muteber sayılacak ve Prusya devleti kendi "umurunu,, Osmanlı devleti ile birlikte düzenliyecektir. İki tarafa da düşman olan müttefik devletlere karşı Prusya - Osmanlı ittifakı pek gereklidir. Onun için münasip görülecek tedbirin hemen alınması icabeder⁴.

Bundan üç ay sonra, yani 1761 haziranında, Silezya'nın اسودنيچ = اسفنديچ (Schweidnitz) kalesi civarından Friedrich hem padişaha hem de sadrazama birer mektup gönderdi ve yapılması istenilen ittifak üzerinde önemle durdu. Padişaha yazdığı mektupta Friedrich, imzalanan dostluk ve ticaret andlaşmasından dolayı duyduğu büyük memnuniyeti anlattıktan sonra asıl konuya geçerek diyor ki: Prusya'nın asıl maksadı, devlet-i âliyye ile bir

³ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi. 238.

⁴ » » » » 297.

ittifak akdetmektir. Çünkü, hem Prusya, hem de devlet-i âliyye için tehlike mevcuttur. Bu tehlikenin giderilmesi için de iki devletin ittifak eylemesi şarttır.

Gerçi, iki devlet arasında büyük bir mesafe vardır. Fakat iki yana da komşu olan devletlerin ittifaklarına karşılık Prusya ile Osmanlıların da anlaşması zarurfdır. Çünkü, Prusya'ya düşman olan bu devletler, devlet-i âliyyenin de hakikî ve şahsî düşmanlarıdır; hattâ bütün Avrupa'nın da bunlar yüzünden tehlikede olduğunu söylemek doğru olur. Bugün Prusya'nın aleyhinde birleşmelerinin iç yüzü, onun hareketten kalmasını sağlamaktır. Bundan sonra komşularına ve bilhassa eskidenberi göz diktikleri Osmanlı topraklarına zahmetsizce saldıracaklardır. Fakat Allah'ın lütfiyle Prusya altı yıldan beri kendilerine mukavemet ediyor. Eğer "ruy-i zeminde mevcut mülûkün şehinşa-ı a'zamı olan devlet-i âliyye misillü Padişah-ı âlişan hazretleri,"nin kuvvetleri de Prusya'ya katılacak olursa, varılmıyacak bir hedef düşünülemez. Göreceksiniz ki Prusya'nın dostluğu kârsız olmayacaktır. Onun için bu maddenin tehirine asla meydan verilmemelidir. Çünkü, böyle bir fırsat her zaman ele geçmez. Bu yapıldığı takdirde Osmanlı toprakları da pek genişleyecektir ⁵.

Aynı tarihi taşıyan ikinci bir mektup ta Koca Ragıp paşaya gönderildi. Burada, yapılan ticaret andlaşmasından dolayı duyulan memnuniyet anlatıldıktan sonra, bu işin sonuçlanmasında büyük tesiri görülen Ragıp paşaya teşekkür edilerek, ittifak maddesine geçiliyor; başlanılan bu işin yarım kalmasının doğru olmayacağı da zikrediliyordu. Friedrich'e göre, altı yıldan beri carıştığı devletler, Osmanlıların da düşmanıydılar. Bundan ötürü asıl maksatlarının yeni Prusya'yı ezmek isteyişlerinin husule gelmemesi lâzımdır. Bunun için de Osmanlı kuvvetlerinin Prusya kuvvetleriyle birlikte hareket etmeleri zarurfdır. İşte, bütün bu hususların müzakeresi ve bir karara bağlanması için Regin adındaki murahhas, "fevkalâde murahhas elçilik," rütbesiyle bu işe memur edilmiştir. Söyliyeceği sözlerin Prusya kiralının sözü gibi kabul edilmesi icabeder ⁶.

⁵ Başbakanlık arşivi, Nâme-i hümayun defteri, 7. s. 435.

⁶ Başbakanlık arşivi. Mektup defteri. I.

Görülüyor ki Friedrich, Osmanlı kuvvetini elde etmek için bütün gayretini harcamaktadır. Bir yandan elçisi sadrazamla sürekli konuşmalarında, Avusturya ve Rusya'nın Avrupa devletleri için olduğu kadar Osmanlılar için de büyük birer tehlike olduğunu ileri sürüyor, öte yandan kendisi, padişaha ve sadrazama gönderdiği mektuplarla aynı konu üzerinde işliyordu. O, yapılacak ittifak andlaşmasından doğacak büyük faydaları uzun uzadıya anlatırken, bilhassa Rus ve Avusturya tehlikesi üzerinde Osmanlıların dikkatini toplamağa uğraşıyordu. Esasen bu iki devlet, eskiden beri Osmanlıların düşmanı idiler. Friedrich onların bugünkü düşüncelerinin neler olabileceğini hatırlatmakla Osmanlıları, bu iki tarihî düşmana karşı harekete geçirmeye çalışıyordu. Padişaha karşı kullandığı kelimeler, sadrazama karşı gösterdiği tevazu, hep bu andlaşmanın temini uğrunda harcanmış olan emeklerdir. O, ittifakı sağlayabilmek için gün geçtikçe Osmanlılara karşı vaatlerini artırdı ve olağanüstü birtakım tekliflerde bulundu. Bu tekliflerinde gerçekten samimî olmuş olsaydı ve Osmanlılar da bunlara inanmış bulunsaydılar, ihtimal bu ittifak imzalanmış olacaktı. Halbuki Friedrich, devletler tarafından sıkıştırıldığı anlarda bol bol vadetti. Fakat tehlike geçer geçmez vaatlerini birtakım bahanelerle tevile çalıştı.

1761 haziranında Prusya elçisi, çok tafsilâtlı bir tavrile, bir yandan durumu Osmanlılar'a izah, öte yandan Friedrich'in isteklerini tekrar eyliyordu⁷. Bu tavrilerinde elçi, şu noktalara işaret etmekte idi ki, bunların bir kısmı daha önce de Osmanlılara bildirilmiş bulunuyordu: 1) Yapılan ticaret anlaşmasından Friedrich'in duyduğu memnuniyet pek büyüktür. Onun için Osmanlılara karşı babasından beri devam edegelen iyi duyguların bildirilmesine elçiyi tekrar memur eylemiştir. 2) İki yana da düşman olan devletlerin tek istekleri, Friedrich'i ortadan kaldırmak ve bundan sonra hiçbir engele rastlamadan Osmanlılara karşı harekete geçmektir. Gerçi kötü niyetlerini Prusya hakkında uygulayamamışlar, hattâ birçok kerreler yenilmişlerdir. Fakat hâlâ Prusya'ya karşı besledikleri kötü duygularında inat etmekte, onu zayıf düşürmekte ayak diremektedirler. Bunun için Osmanlı devleti, onların umdukları bu halin husule gelmesine meydan vermemelidir. 3) Gerçi

⁷ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi. 314.

Prusya'nın kuvveti bu yıl her zamankinden daha çoktur. Buna karşılık, Fransa ve Avusturya'nın durumu gün geçtikçe fenalaşmakta, hattâ bütün Macaristan sınırları üzerinde Avusturya'nın üç dört bin kişilik bir kuvveti bile bulunmamaktadır. Osmanlıların, "mevrus,, mülkleri sayılan Macar ve Erdel memleketleri üzerindeki haklı isteklerini önlemek için bu devletler, barışın yapılmak üzere olduğunu ortaya atmışlardır. 4) Bu düşünce ile Avusturya tarafından, İngiltere ve Prusya'ya, barışın yapılması için bir meclisin toplanması bile teklif edilmiş, sözde savaşa taraftar olmadıklarını bu suretle bütün dünyaya bildirmek istemişlerdir. Fakat gerçek, büsbütün başkadır. Onların bu tekliflerinin altında iki gizli maksat vardır: a) Fransa, çok kötü durumda olduğu için Prusya ve İngiltere ile ayrı bir barış yapar ve Avusturya ittifağından ayrılabilir. Bu hareket Rusya'ya da tesir eder ve o da Fransa'yı taklit ederse o taktirde, Avusturya'nın durumu pek güçleşebilir. Halbuki Avusturya, Rusya ve Fransa'nın yardımına bu yıl dahi pek muhtaçtır. Onun için Avusturya devleti zaman kazanmak amacıyla Rusya ve Fransa'ya, barış yapmaya istekli olduğunu bildirmiş ve bir barış meclisinin toplanmasını istemiştir. Fakat bir kolayını bularak bu toplantının temmuz ayına kadar geri bırakılmasına muvaffak olmuştur. Böyle yapmakla da müttefikleri olan Fransa ve Rusya'nın temmuza kadar silâhlarını terketmemelerini sağlamıştır. b) Barış söylentilerinin çıkarılmasında Osmanlı korkusunun birinci derecede bir rol oynadığı muhakkaktır. Çünkü, Prusya'ya karşı savaşanlar, Osmanlılar'dan fevkalâde çekinmektedirler. Onların herhangi bir müdahalesini önlemek için barışın yapılmak üzere olduğunu ortaya atmışlar ve bu suretle Osmanlıları iğfal etmek istemişlerdir. Halbuki Prusya kiralı, onların bu hareketlerinin tamamiyle farkındadır. Onun için, bir yandan onların bu isteklerinin doğru olduğunu kabul eder görünmüş, öte yandan kardeşi Heinrich'i savaş meydanına göndermiştir. Daha sonra, bizzat Friedrich de Silezya'ya hareket eylemişse de, Avusturyalılar savaşı kabul etmemişler ve Prag'a kadar kaçmışlardır. 5) Rusya'nın teşvikiyle ve Varşova (Warszowa) daki bir kısım Rus askerlerinin yardımına güvenerek harekete geçen Leh kiralı August III, kendinden sonra oğlunu Leh kiralı yapmak için Leh asilzadelerini Varşova'ya davet etmiştir. Bu hareket, Karlofça andlaşmasına ve Lehistan'da eskidenberi yürürlükte bulunan kaidelere aykırıdır.

Friedrich, bu toplantının hiçbir sonuca varmadan dağılmasına gayret eylemiştir. Halbuki Rusya'nın asıl maksadı, kendine uya-bilecek bir kimseyi Lehistan'a kiral yapmaktır. Bundan dolaydır ki "ahitnâme-i hümâyun,,a mugayır olarak Lehistan'a girecekleri, hattâ Kamenice kalesini alarak Osmanlı sınırlarına varacakları muhakkaktır. Bundan başka, Lehistan gibi bir devletin topraklarını elde ederek kendi memleketinin güvenliğini sağladıktan sonra, komşu devletleri tehdit eder bir durum alacağı da tabiidir. Avusturya da onunla aynı fikirdedir. Komşuları hakkında iyi düşüncelere sahip olmıyan bu iki devlet, kötü niyetlerinin gerçekleşmesine Prusya'nın sebep olduğunu biliyorlar. Bundan ötürü küçük büyük herşeye başvuruyor, hattâ Osmanlıları hiç ilgilendirmiyormuş gibi, ahitnâmelere aykırı olarak bu hareketleri yapıyorlar. Bütün bunları Osmanlıların gözönünde tutması icabeder. Bunun içindir ki, düşman olan bu devletlere — ki müttefikler — karşı Osmanlı-Prusya kuvvetlerinin birleşmesi zaruridir. 6) Prusya ile dövüşenlerin bir kısmı iki tarafın da düşmanıdırlar (Avusturya, Rusya). Diğer bir kısmı ise Osmanlıların bazan dostu, bazan da mütefikleridir (İsveç, Fransa). Böyle olunca bu son iki devletin Osmanlı menfaatlerini korumaları ve Avusturya, Rusya ile birlikte hareket etmemeleri icabederdi. Halbuki bu devletlerin hepsi altı yıldan beri Prusya'ya karşı savaş halindedirler. Bu, netice itibariyle, Osmanlıların aleyhinde bir harekettir. Öyle ise Türklerin gerçekten dostu olan Friedrich'in "inkilâbat-ı harbiyye muhtarasında,, yalnız bırakılmaması lâzımdır. 7) Prusya'nın korunması için Osmanlılar şu hareketleri yapmalıdırlar: a) Kırım'dan Tatar askerleri harekete geçirilmeli; b) Prusya'ya düşmanlık gösteren devletlerin İstanbul'daki elçilerine, Prusya kiralının "himayet ve sıyanet,, edildiği bildirilmeli; c) Edirne'ye doğru askerî bir hareket yapılmalı. Bunlar yapıldığı takdirde, Prusya devletine büyük ölçüde yardım edilmiş olacak, buna karşılık, Prusya devleti de Osmanlıların istediği şekilde hareket eyliyecektir⁸.

Bir özetini vermiye çalıştığımız bu takdirde, üzerinde önemle durulacak noktalar 3,4 ve 5 inci maddelerde gösterdiklerimizdir. Prusya devleti, şimdiye kadar bu şekilde bir teklifte bulunmamıştı. O, Osmanlıları harekete geçirebilmek için, Macar ve Erdel

⁸ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi 314.

memleketlerinin tamamıyla boş bulunduğunu ve bunların kolayca işgal edilebileceğini söylemektedir. Hem bu yerlerin alınmasında meşruiyet de vardır. Çünkü, bu topraklar, Osmanlıların "memalik-i mevruse," sindendir. 4 üncü maddedeki izaha gelince, bu, cidden enteresandır. Makalemizin baş tarafında bahseylediğimiz barış meselesi⁹ burada açıklanıyor ve Avusturya'nın güttüğü siyasetin Prusya tarafından, o esnada, ne şekilde anlaşıldığını izah ediyor. Fakat bilhassa 5 inci madde üzerinde önemle duruluyor. Gerçek, Polonya meselesi Osmanlıların, çok hassasiyetle gözönünde bulundurdıkları bir meseledir. Ötedenberi Osmanlılarca korunması âdet hükmüne girmiş olan bu devlet, bugün için büyük bir tehlike geçirmektedir. Rusların bu memleket üzerinde özel birtakım gayeleri vardır. Bunlar gerçekleştiği takdirde Osmanlılar için beklenilmeyen birtakım sonuçlar meydana gelir, hattâ Osmanlı toprakları bile tehlikeye düşebilir. İşin bu şekle dökülmemesi için Osmanlılar şimdiye kadar birçok gayretler harcamışlar ve Leh meselesi bahsa konu olduğu vakit, her devletten daha çok bu işle ilgilenmişlerdir. Yabancı devletlerin Leh işlerine karışmalarına asla göz yumamışlar, Lehistan'da yürürlükte bulunan kaidelerin bozulmasına hiçbir zaman razı olamamışlardır. Bundan ötürü, yaptıkları andlaşmaların pek çoğuna Lehistan için maddeler koymuşlar¹⁰. Yine bu işe karıştıkları için devletleri protesto etmişlerdir¹¹; hattâ bu yüzden savaflara bile girmişlerdir¹². İşte elçi Rexin, şu anda böyle hassas bir noktaya dokunuyordu. Rusya'nın Lehistan üzerindeki emellerinin neler alabileceğini ve bunlar gerçekleştiği takdirde Osmanlılar için ne gibi tehlikeler doğabileceğini bilhassa belirten elçi, kendi kiralının bunlara engel olduğunu söylemekle, Osmanlılar'dan lüzumlu yardımı koparmaya çalışıyordu.

Ayrıca Friedrich te, bu tarihlerde, Osmanlılara gönderdiği bir mektubunda, Leh meselesi üzerinde ısrarla durmakta, Avusturya ve Rusya'nın esas maksatlarını şu suretle anlatmaktadır: "Ve iki

⁹ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 238.

¹⁰ 1711 Prut andlaşması ile 1720 Rus - Osmanlı andlaşması bunun misalini verebilir. Muhedat mecmuası. C. 3, s. 222-223 ve 230.

¹¹ Başbakanlık arşivi, Nâme defteri. 7. s. 364.

¹² A. Nimet Kurat, İsveç kralı XII. Karl'ın Türkiye'de kalışı ve bu sırada Osmanlı İmparatorluğu. s. 70.

imparatoriçelerin tema-ı hamlarına bu ana gelince bir seddi mümanat ve mukavemet idüp bizi meyaneden ref' ittirdikten sonra imparatorluk-ı şarkı ismile müsemma Rum ve Roma'nın hükûmet-i kadimesi hakkında tahayyül ettikleri ma'dûm-el cism veraset iddiaları dergâr olmakla işbu hususu ele getirüp tevsi-i hükûmetleri arzusile bilcümle kuvvetlerini hahiş-i kadimleri üzre devlet-i aliyyenin aleyhine sarf u imale idecekleri emr-i bi iştibahdır,,¹⁴.

Friedrich'e göre, Lehistan da tehlikededir. Çünkü Ruslar, Osmanlılar'la yaptıkları andlaşmalara aykırı olarak beş yıldan beri Lehistan'a girmiş bulunuyorlar. Lehlilerin birçoğu Rusları memleketlerinden çıkarmak ve kendi "serbestiyet şartlarına,, kavuşmak istediğindedirler. Bundan ötürü, Osmanlılar harekete geçtikleri takdirde, onlar da hemen buna katılacaklardır. Fakat böyle bir hareket vuku bulmazsa, Prusya'nın kudreti kırıldıktan sonra Rusya ve Avusturya hemen Lehistan'a girecekler ve istedikleri birisini kiral seçtirmektedirler. Böyle olunca, icabında "işbu düveli selâse-i müttehideye mukavemet hemcivar olan düvele emr-i asîr olmağla devlet-i aliyye-i Osmanîyeye dahi müstahak-ı havfu endişe idüğü,, muhakkaktır¹⁵. Friedrich, Osmanlıların bu konuya karşı gösterdikleri ilgiyi lâyükile takdir eyliyor, Rusların Lehistan'da yerleşmelerinin Osmanlılarca asla istenmediğini de biliyordu. Onun için bu konu üzerinde uzun uzadıya durmuştu. Zaten Osmanlılar da birkaç yıldan beri Ruslar'ın Lehistan'a girdiklerini türlü kaynaklardan haber almakta idiler. Kırım hanının gönderdiği bir mektuptan, 50000 kişilik bir Rus kuvvetinin Warszowa'ya doğru yürüdüğünü anlamışlardı¹⁶. 1756 ekim ayının 31 inci günü Rus başvekili Kont Bestoujef tarafından Leh baş hetman'ı kont Brül'e yazılan bir mektupla, Ruslar'ın Lehistan'dan asker geçirme müsaadesini istediklerini de hatırlıyorlardı¹⁷. Biraz sonra yani 5 kasım 1756 da kont Bestoujef tarafından bütün Leh büyüklerine bir beyannâme tebliğ edildiği de Osmanlılarca biliniyordu. Bu beyannâmede, General Apraxine komutasındaki Rus askerlerinin Lehistan'a girecekleri yazılı idi¹⁸. Fakat Ruslar'ın her ne

¹³ Başbakanlık arşivi, Emiri tasnifi. 29046.

¹⁴ Aynı vesika. ¹⁵ Aynı vesika.

¹⁶ Başbakanlık arşivi, Cevdet tasnifi. Hariciyye. 1130.

¹⁷ Başbakanlık arşivi, Mustafa III. devri. Sandık 3.239.

¹⁸ » » » » » » 3.242.

şekilde olursa olsun Lehistan'a girmelerine bazı Leh büyükleri taraftar değillerdi. Memleketlerini, düşmüş olduğu kötü durumdan kurtarmak amacıyla türlü çarelere başvurdular. İhtimal bu meyanda Prusya ile de münasebetlere giriştiler. Fakat Prusya kiralı onlara şu anda yardım edecek bir durumda görünmüyordu. Ancak, Lehistan'ın Ruslar tarafından istilâsı, Osmanlılar için de büyük bir tehlike idi. Bundan ötürü Friedrich, Osmanlıları bu konu ile ilgilendirmeye uğraşiyor, ihtimal Ruslara taraftar olmıyan Leh-lileri de Osmanlılar'dan yardım istemiye ve bu suretle Ruslara karşı harekete geçirmeye çalışıyordu. Çünkü, bu tarihlerde, Leh-liler Osmanlılar'a başvurmuşlar ve beş yıldan beri Rusların Lehistan'da bulduklarını ve yaptıkları fenalıkların pek fazla olduğunu bildirmişlerdi¹⁹. Aynı zamanda kendi müsaadeleri olmadan Lehistan'a girildiğini, büyüklerinden bir kısmının öldürüldüğünü Ukrayna ve Podolya'yı aldıktan sonra Ruslar'ın Osmanlı topraklarına yürüyeceklerini de anlatmışlardı²⁰.

Alınan bu haberler ile Friedrich'in yaptığı ikazlar, Osmanlıları düşündürmeye başladı. Prusya, Avusturya ve Rusya tarafından yenildiği takdirde bu iki devletin—vaktiyle de olduğu gibi—birlikte Osmanlılar üzerine yürüyeceklerini kestirmek zordu. Böyle bir hareket vukubulduğu takdirde, Osmanlılar'ın bunu yalnız başlarına önlemek imkânları pek az olacaktı. Oyle ise Prusya'nın ezilmesine meydan vermemek, Osmanlı menfaatlerine uygun düşüyordu. Bundan ötürü Osmanlılar, Prusya elçisinin verdiği takrirden²¹ ileri sürdüğü maddelere ve Prusya kiralının gönderdiği mektupta istenilen hareketlere²² muvafık cevap verdiler. Osmanlılar'ca alınan karar şöyle idi :

Prusya tarafının iltizam edildiğini diğer devletlere filen gösterebilmek için ilkbaharda avlanmak bahanesiyle Edirne'ye doğru askerî bir hareket yapılacaktı. Yine Prusya'nın Osmanlılar tarafından tutulduğunu göstermek üzere İstanbul'da bulunan ve Prusya'nın düşmanı olan devletlerin elçilerine de imalarda bulunula-

¹⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, Yedi sene muharebeleri esnasında Polonya'nın vaziyetine dair birkaç vesika. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları tarih semineri dergisi. I.

²⁰ Aynı makale.

²¹ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi. 314.

²² » » » » 244.

caktı. Fakat bu hemen yapılmıyacaktı. Edirne'ye doğru yapılacak hareket, şüphesiz ki, düşman devletlerin dikkatini çekecek ve bunun sebebini ister istemez Osmanlılar'dan soracaklardı. İşte o zaman, Prusya elçisiyle görüşüldükten sonra düşman devletler elçilerine münasip görülen şeyler söylenecekti²³. Demek ki, Osmanlılar, artık Prusya'yı düşmanları karşısında yalnız bırakmak niyetinde değillerdi. Durumun böylece hararetli bir şekil aldığı şu sıralarda, Friedrich, neticeye biraz daha çabuk varmak ve hem de memnuniyetini bildirmek üzere İstanbul'a birçok kıymetli hediyeler gönderdi²⁴. Bunlar 9 mart 1762 de Padişaha sunuldu²⁵. Fakat bu arada, Rus Çariçesi Elizabet'in ölümü, durumda büyük bir değişiklik husule getirdi. Yeni Çar Petro III, Prusya ile olan düşmanlığa nihayet vermiş, hattâ onun dostları arasına girmişti. Bundan ötürü Prusya kiralı Friedrich, Osmanlı'larla yapılacak ittifakın artık yalnız Avusturya'ya karşı olmasını istiyordu. Halbuki Osmanlılar bu ittifaktan daha çok Rusya'ya karşı faydalanmayı düşünmekte idiler. Onun için, Prusya'nın Rusya ile anlaşması Osmanlıları hiç memnun eylemedi. Hattâ Prusya ile, yapmak üzere buldukları ittifaktan yazgeçer gibi oldular ve fikirlerini bir takrir ile Prusya elçisine bildirdiler; dediler ki: Yapılan dostluk anlaşmasına "tahaffuzî ittifak,, maddesinin de katılmasını ısrarla istemiş ve Rusya - Avusturya aleyhine Osmanlıların harekete geçmesini dilemişsiniz. İstekleriniz o zaman padişaha arzedilmiş ve ne yapılması lâzımgeldiğine izin istenmişti. Padişah, Rusya ve Avusturya tarafından barışı bozabilecek hiçbir olaya meydan vermediğini, durup dururken devletler üzerine yürümenin Devlet-i Aliyenin şanına yakışmıyacağını, harekete geçebilmek için bir sebep aranması lâzımgeldiğini söyledi. Bunun üzerine mesele bu bakımdan ele alındı. Neticede ancak Rusya üzerine hareket etmek için birtakım sebepler bulunduğu kanaatine varıldı. Gerçek, Türk sınırlarına yakın yerlerde yapılan kaleler, Kazak eşkıyalarının

²³ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, s. 244.

²⁴ Bu hediyeler, padişahı çok memnun eylediler ve iki hükümdar arasındaki bağı kurdular. Bunu görmemek için kör olmak lâzımdır. Şu anda İstanbul, Friedrich'in prestiji ve tesiri altındadır. Louis Bonneville de Marsangy, *Le chevalier de Vargennes, Son ambassade à Constantinople*. Paris. 1894. C. 2. s. 169.

²⁵ Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, Gotha. 1857. C. 2. s. 895.

hareketleri, savaşın açılabilmesine kâfi birer sebepti. Onun için her şeyden önce Rusya'ya karşı savaşın ilân edilmesi icabediyordu. Böyle olunca Avusturyalı'lar müttefiklerini korumak üzere Osmanlılara karşı düşmanca bir tavır takınacaklardı. O zaman, Osmanlıların onlara karşı da harekete geçmesi mümkün olacaktı.

Bu düşünceler sonunda bir yandan Rusya'ya karşı açılacak savaşın tedbirleri düşünülüyor, öte yandan Prusya ile yapılacak ittifak andlaşması da imzalanmak üzere son şeklini almış bulunuyordu. Fakat, tam bu sıralarda Rusya'nın yeni imparatoru Petro ile Prusya kralı anlaştilar. Bundan sonra durum değişti. Şimdi artık Prusya devleti Osmanlıların — eskiden düşünöldüğü gibi — Rusya - Avusturya aleyhine değil, yalnız Avusturya aleyhine harekete geçmesini istiyordu. İşte Prusya'nın bu hareketi, Osmanlı devletinin samimî olan fikir ve düşüncelerinin yıkılmasına sebep oldu²⁶. Esasen Osmanlı devletinin bütün bu tertipleri alması ve bu zahmetlere katlanması, Prusya'yı iki kuvvetli düşmanın hücumundan kurtarmak içindi²⁷. Çünkü Osmanlılar, bu şekilde yapılacak bir hareketin dostluk icaplarından olduğunu düşünüyordular. Halbuki şu anda Ruslar, artık Prusya'ya düşman değillerdir. Avusturya'nın ise yalnız başına Prusya'ya karşı duramayacağı tabiidir. Onun için şimdilik ittifak andlaşmasına lüzum kalmamış, münasip bir vakte kadar geri bırakılması yerinde görölmüştür²⁸. Zaten Avusturya ve Rusya tarafından gönderilen yeni elçiler de henüz İstanbul'a varmamışlardı. Bunun için, iki devletin maksatları da belli değildi. Böyle olunca, Avusturya üzerine hareketi Osmanlılar ihtiyata muvafık bulmuyorlar, elçilerin gelişinden sonra, hasıl olacak duruma göre hareket etmeyi faydalı görüyorlardı²⁹. Meselenin bu şekle girmesi Friedrich'i memnun etmedi. O, her şeye rağmen, Türk ittifakının gerçekleşmesini istiyordu. O şekilde hareket etmeli idi ki, Türkler bir yandan andlaşmayı imza eylesinler, bir yandan da Avusturya aleyhine, harekete geçsinler. Öyle ise Osmanlıları, Rusların Türklere düşman olmadıklarına inandırmak gerekiyordu. Bundan ötürü Friedrich, Osmanlılar için daha cazip şeyler düşündü ve güvendiği adamlarından birisini Kırım hanına göndererek aşağıda

²⁶ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi. 298.

²⁷ Aynı vesika.

²⁸ Aynı vesika.

²⁹ Aynı vesika.

söyliyeceğimiz teklifleri yaptı. Bu teklifleri ihtiva eden “Kaime,,leri Kırım hanı Kırımgerey han, divan kâtiplerinden Abdülhay efendi ile İstanbul’a göndermişti³⁰. Kaimelerin özetlerinde şunlar vardı³¹: Rusya ile Osmanlılar arasında- 1711 de yapılan barış şartları kabul edilecek, Osmanlı sınırları üzerinde yeniden yapılmış olan Rus kaleleri yıkılacak, Azak kalesi geri verilecekti. Bundan başka Kabartay, Kosay ve “Hasbolat oğlu,, kabileleri ve bu kabilelerden Rusların aldıkları rehinelere Osmanlılara teslim edilecek³², aynı zamanda Osmanlı sınırları üzerinde bulunan ve Ruslara tâbi olan Potkali Kazakları, Rusya tarafına nakl ve iskân olunacaklardı. En son olarak ta, bundan sonra Rusya devleti Osmanlıların dostuna dost, düşmanına düşman olacaktı. Bunları Prusya kralı taahhüt ve tekeffül ediyor, Rusya’ya da kabul ettireceğine söz veriyordu. Bütün bunlara karşılık olarak, Osmanlılar’dan tahaffuzî ittifakın imzalanmasını ve askerî yardım yapılmasını istiyordu³³. Bu haber İstanbul’da büyük bir heyecan uyandırdı ve Padişah’ın emriyle Prusya elçisi gizli olarak “Şerefabad sahiline,, (?) davet edildi³⁴. Orada kendisine Kırım hanından gelen kâğıdın muhteviyatı ve Prusya kralı tarafından Kırım hanına gönderilen murahas hakkında izahat verildi. Regin’in, Kırım hanına bir murahas gönderildiğinden haberi vardı. Hattâ bu murahas kendisine bir mektup dahi yazmıştı. Fakat buna rağmen onun bir andlaşma yapmak yetkisinin olup olmadığını bilmiyordu. Onun için Regin, Handan gelen Kaime’lerin bir suretinin kendisine verilmesini ve bunları hemen kiralâ göndereceğini söyledi. Aynı zamanda Avusturya aleyhine bir ittifakın yapılmasını, gelmek üzere bulunan Avusturya elçisine dostça muamele edilmemesini ve Tatar sultanlarından birinin idaresinde 10.000 askerle hemen Prusya’ya yardım yapılmasını ileri sürdü. Verilen cevap müsbetti. Bu kadar Tatar askeriyle hemen yardım yapılmak ve gelecek olan Avusturya

³⁰ Bu kaimelerin asıllarını maalesef bulamadım. Ancak onların özetini gösteren bir vesika elime geçti.

³¹ Başbakanlık arşivi, Emiri tasnifi, Kırım kartonu. 14170.

³² Ruslar, Kosay aşiretlerinden 1500 evlik müslüman ahaliyi zorla tutsak eylemişlerdir. Şimdi bunları bırakmayı vadediyorlardı. Başbakanlık arşivi, Emiri tasnifi, Siyasî karton. 11789

³³ Başbakanlık arşivi, Siyasî karton. 14170

³⁴ Başbakanlık arşivi, Siyasî karton. 11789.

elçisine de istenilen şekilde muamele edilmek mümkündü. Hattâ Avusturya aleyhine ittifak edilerek çok sayıda askerle Rumeli valisinin Belgrat, Özi valisinin Vidin üzerine gönderilmelerinin ve Anadolu askerinin dahi kış gelmeden önce savaşa katılabilceğinin imkân içinde olduğu elçiye söylendi. Aynı zamanda Tatar askerinin harekete geçeceği ilkbaharda da sadrazamın idaresindeki kuvvetlerin Macar ve Erdel memleketleri üzerine yürüyeceği bildirildi. Fakat bütün bunların olabilmesi için Friedrich'in Kırım vasıtasıyla yaptığı tekliflerini tasdik etmesi ve Rusya imparatorunun da bunları kabul ettiğine dair bir senet vermesi şarttı³⁵.

Şimdi artık ittifak etme işi Osmanlılar bakımından çok kârlı bir duruma girmişti. Osmanlılar, 1711 den beri kaybetmiş olduklarını bu suretle telâfi eyleyeceklerdi. Bununla da iş bitmiyordu. İttifak imzalandıktan sonra Avusturyalı'lara karşı bir savaşa girerlerse, Ruslar tarafından arkadan vurulmayacaklar, hattâ Ruslar da Avusturyalı'lara karşı düşmanca harekete girişeceklerdi. Bu takdirde, daha önce mecburiyetler altında Avusturyalı'lara bırakılmış olan arazinin de Osmanlı topraklarına katılması mümkün olacaktı. Hiç şüphesiz ki bu kadar kârlı bir iş reddedilemezdi. Onun için Osmanlı devlet adamları, Friedrich'in bu haberleri teyit eder cevabını sabırsızlıkla beklemeğe başladılar. Fakat her şeyden önce Friedrich ile yapılacak olan ittifakın, şeriat kanunlarıyla telif edilmesi icab ediyordu. Andlaşmanın imzalanabilmesi için hiç olmazsa şeyhülislâmın fetvasının bulunması şarttı. Onun için padişah, şeyhülislâm ile kadı-asker ve eski "sadr-ı rum Veliyyüddin efendi", "sadr-ı rum Ahmet efendi", "sadr-ı Anadolu", Osman efendi ve Anadolu payeli "reis el etibba", Mehmet Refi' efendi ve Abbas efendilerin sadrazam sarayında gizlice toplanarak bu hususu müzakere etmelerini ve meseleyi bu bakımdan incelemelerini emreyledi³⁶. Veliyyüddin efendi hasta olduğu için müzakereye katılamamış, fakat diğerleri sadrazam sarayında gizlice toplanmışlardı. Bu toplantıda sadrazam, Regin tarafından verilen ve "tedafüi ve tahafuz", ittifakı ihtiva eden tahriri okudu, aynı zamanda Prusya devleti ile yapılacak andlaşmanın maddelerini de oradakilere bildirdi. Mesele uzun uzadıya müzakere edildi, Prusya'nın Osman-

³⁵ Başbakanlık arşivi, Emiri tasnifi, Siyasi karton, 11989.

³⁶ Başbakanlık arşivi, Hattı Humayun tasnifi. 317.

lılar'la ittifak etmek istemesinin sebepleri üzerinde duruldu. Bunun, Prusya devletine menfaatler sağladığı kadar Osmanlılar için de büyük faydalar temin edeceği şüphesiz görüldü. Bu işin yapılmasında "şer'an ve aklen bir hicnet ve mahzur., bulunmadığı kabul edildi. Prusya kiralının Osmanlılara bu şekilde bir teklifte bulunmasının sebepleri araştırıldı ve bunun Osmanlı devletinin çok kuvvetli olmasından ilerigeldiği düşünöldü³⁷. Şu halde artık Prusya devletiyle ittifak etmekte hiçbir mahzur kalmamıştı. Şu anda durum tamamiyle Friedrich'in lehine dönmüş bulunuyordu. Dediğimiz gibi, Rusya, Prut barışı şartlarına razı olduğu taktirde, bir yandan Kırım askerleri Prusya'ya yardım edecek, diğer yandan büyük Osmanlı kuvvetleri Avusturya üzerine yürüyeceklerdi. Bu haber, Regin tarafından Prusya kiralına bildirildi. Friedrich, çoktanberi bir türlü imzalanamıyan Osmanlı-Prusya ittifakının, 1762 yılının başlarında tamamiyle kesinleşmiş olduğuna artık inanmış bulunuyordu. Yine bu tarihlerde Kırım hanına göndermiş olduğu ajanı Bozcamp'tan, en müsait durumun elde edildiğini de haber almıştı³⁸. O, 1762 yılının nisan ayı sonlarında Marguis d'Argens'a hissedilebilir bir sevinçle şunları yazıyordu: Size hemen şimdi aldığım sevinçli bir haberi büyük bir memnuniyetle bildirmek isterim. Arkadaşımız olan Han, 100.000 kişilik bir Tatar kuvvetinin başında olarak Yaş şehrine girmek üzeredir. O, bana 26000 kişilik bir kuvvet gönderiyor. Türkler de Edirne'de sefer tedarikindedirler. Türkler'le Ruslar'ın menfaatlerini Avusturya hanedanına karşı birleştirmek ve onları silâhlandırmış olmakla bahtiyarım. Fakat bu kolay bir iş olmadı. Çünkü, o kadar aykırı alâkaları bir araya getirmek ve onları birleştirmek gerekiyordu. Bu çok büyük bir hâdisedir. Gelecek nesiller hiç olmazsa yarım asır kadar bu gaddarcasına ve anudane çarpışmanın bıraktığı eseri görecektir³⁹. 28 mayısta yazılan diğer bir mektubunda Friedrich, Babiâli'nin kendi lehine harekete geçeceği ordu miktarının 200000 kişi olduğunu bildiriyordu. Fakat kısa bir zaman sonra aldandığını anladı⁴⁰. Çünkü onun, Çar Petro ile 5 mayıs 1762 de

³⁷ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi. 317

³⁸ Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*. Gotha. 1857 c. 5, s. 896.

³⁹ Aynı eser. s. 896.

⁴⁰ Aynı eser. s. 896.

yaptığı anlaşma, Divan'da hoş bir şekilde karşılanmamıştı ⁴¹. 8 haziranda Marquis d'Argens'a Rusya ile yaptığı andlaşma hakkında Friedrich şöyle yazıyordu: Hiç şüphesiz Rusya ile yapılan andlaşma fayda verici bir olaydır. Fakat diğer yandan bu andlaşma benim İstanbul'da yapmakta olduğum müzakereleri haleldar etmektedir ⁴². Fakat meselenin hakikî durumu şu idi: Regin'in kırala zamansız olarak verdiği haberler, Friedrich'te yersiz ümitler doğurmuştu. Halbuki bu sıralarda—Friedrich'in Rusya ile anlaşması üzerine—Divan'daki Prusya aleyhtarları bütün kuvvetleriyle bu andlaşmanın yapılmasına engel olmak için çalışmaya başladılar. Bilhassa Fransız elçisi Vergennes, Regin'in bu husustaki faaliyetine engel olduğunu söylemektedir ⁴³. Vergennes Fransa kiralının emriyle Divan'a bir muhtıra vermiş, Prusya ile yapılacak ittifakın her şeyden önce Polonya'yı tehdit edeceğini kesin olarak belirtmişti ⁴⁴. Fransız elçisinin bu hareketinin, mesele üzerinde büyük bir tesir yaptığı anlaşılıyor. Çünkü sadrazam ve şeyhulislâm bile—ki her ikisi de Prusya'nın lehinde idiler—divanın aleyhte verdiği oyların çokluğu karşısında sükût etmek mecburiyetinde kaldılar ⁴⁵. Onun için 14 ekimde sarayda yapılan bir toplantıda Prusya ile yapılacak ittifak kesin olarak geri bırakıldı ⁴⁶.

Andlaşmanın geri bırakılmasa acaba yalnız bunlar mı sebep olmuştu? Yoksa daha bazı olaylar var mı idi? Gerçek, andlaşmanın geri kalmasında yalnız bunlar müessir olmamıştı. Friedrich'in sözünde durmamazlığı ve vaatlerini yerine getirmemesi bunun başlıca sebebi idi. Zaten verilen sözün yerine getirilmesine biraz da imkân kalmamıştı. Çünkü, Friedrich'in Kırım hanı vasıtasıyla yaptığı tekliflere Osmanlıların verdiği cevap, elçi Regin tarafından kırala bildirildiği sıralarda, Rusya'da bir saltanat değişikliği olmuş, Çar Petro, Rusya tacını Katerina II. ya bırakmak mecburiyetinde kalmıştı. Çar Petro zamanında Rusya ile Prusya arasında kurulmuş olan iyi münasebetlerin, yeni Çariçe zamanında devam edip etmeyeceği belli değildi. Bundan ötürü

⁴¹ Zinkeisen, Grech. d. osm. R. in Europa s. 896.

⁴² Aynı eser. s. 896.

⁴³ Aynı eser. s. 897.

⁴⁴ Aynı eser. s. 897.

⁴⁵ Aynı eser. s. 897.

⁴⁶ Aynı eser. s. 897.

Osmanlılar, Prusya elçisiyle tekrar müzakerelere giriştiler. Prut barışı şartlarına göre, Rusya ile Osmanlılar arasında yapılacak andlaşmanın Katerina II tarafından kabul edilip edilmeyeceği üzerinde durdular. Fakat Prusya elçisinin verdiği cevap pek kesin idi. Ona göre, Prusya kiralının yaptığı teklifleri Katerina'nın da kabul etmesi gerekiyordu. Çünkü bunlar, Çar Petro'nun değil, Rusya devletinin "ahd u misakı," idi⁴⁷. Halbuki bu hususa dair 12 Temmuz 1762 de Friedrich'ten sadrazama gönderilmiş olan bir mektup, elçisinin söylediklerini hiç te teyit eder mahiyette değildir. Hattâ Friedrich, Kırım hanı vasıtasıyla yaptığı tekliflerden vazgeçmiş gibidir. O, mektubunda Avusturya aleyhine harekete geçildiği takdirde, Rusya'nın tarafsız kalacağını, esasen bu hususun, İstanbul'daki Rus elçisi vasıtasıyla de Osmanlı hükümetine bildirilmiş bulunduğunu belirtiyor ve Prut barışındanberi tartışmaya sebep olan olayların ortadan kaldırılmasına—iki tarafın rızaları olmak şartıyla-aracılık edebileceğini söylüyordu⁴⁸. Görülüyor ki Friedrich, vaktiyle söylediklerinden şimdi tamamiyle vazgeçmiştir. O, Kırım hanı vasıtasıyla yaptığı teklifte, Prut barışı şartlarının kabul edileceğini bildiriyor, hattâ bunları tekeffül ve taahhüt ediyordu. Halbuki şimdi iki devlet arasında anlaşmazlığa sebep olan olayların giderilmesine ancak aracılık edebileceğini yazıyordu. Bu durum karşısında Osmanlılar'ın hayret etmemesi imkânsızdı. Onun için durumun gelişmesini beklemeği daha uygun bularak, samimiyetle başladıkları bu işi geri bırakmak zorunda kaldılar, meseleyi Prusya elçisine verdikleri bir tahrir ile aşağıdaki şekilde izah eylediler: Prusya devletiyle Osmanlılar arasında imzalanmış olan dostluk andlaşmasının bir sonucu olmak üzere, iki tarafa faydalı olacağı düşünülen ittifak andlaşmasının yapılması hususu, bundan önce Prusya kralı tarafından ortaya atılmıştı. İki devlet arasında bu andlaşmanın yapılmak üzere bulunduğu sıralarda Rusya devletine ait bazı hususlar araya girince Prusya kralı, Kırım hanına gönderdiği bir elçi ile Osmanlılar'a şu tekliflerde bulundu: Rusya devleti 1711 de yapılan barış andlaşması hükümlerine, riayete "ilzam," edilecek ve buna göre yeniden bir barış andlaşması imza olunacaktır. Bunun üzerine Osmanlılar, Rusya

⁴⁷ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi. 298 İ.

⁴⁸ " " " " " " " " 249 A.

devleti bu şekle razı olduğunu bildirir bir senet gönderirse, ittifakın hemen yapılacağını Prusya'ya bildirdiler. Halbuki bu tarihlerde Rusya imparatorluğunda bir değişme meydana geldi⁴⁹. Bundan dolayı Prut barışı esasları üzerine yeni bir andlaşmanın yapılmıyacağı pek tabii idi. Böyle olmasına rağmen, elçi Rexin, yeni imparatoriçenin dahi bunları kabul edeceğini, hattâ bunun için bir mektup ta göndereceğini söyledi. Ona göre, bu husustaki anlaşma, Çar Petro'nun şahsiyle kaim değildi. Bu Rusya devletinin bir taahhüdü idi⁵⁰. Prusya kıralından gelen son mektupta ise, 1711 Prut andlaşması esaslarının kabul ettirileceği meselesine hiç dokunulmamaktadır. Bu mektubunda kiral, yalnız Osmanlıların, Avusturya'ya karşı açacakları bir savaşta, Rusların tarafsız kalacaklarını taahhüt ediyor ve iki tarafın rızalarıyla aradaki ihtilâflı meselelerin giderilmesine tavassut edileceğini bildiriyor. Halbuki Kırım hanı vasıtasıyla yapılan teklifler gayet kesin idi. Böyle olunca iki mektup arasında büyük farklar vardır. Bu takdirde Osmanlı isteklerinin Ruslar tarafından kabul edilmeyeceği aşikârdır. Zaten Rusya devletinin de böyle bir şeyden haberi olmadığı görülmektedir. Çünkü bu mesele İstanbul'daki Rus "Kapu ket-hüdası,"ndan sorulmuş, fakat bu hususa dair devleti tarafından kendisine bir şey bildirilmediği ve böyle bir memuriyeti olmadığı anlaşılmıştır⁵¹. Bunları bir tarafa bıraksak bile, Rusya imparatorunun değişmesi, üzerinde önemle durulacak bir meseledir. Böyle olunca, vaktiyle düşünülen şeylerde de bir değişme olacağını kabul etmek zarureti vardır. Esasen Rus imparatoriçesi tarafından İstanbul'a henüz bir elçi de gönderilmemiştir. Bundan başka Rusya ile Prusya arasında imzalanan anlaşmayı, yeni imparatoriçenin kabul edip etmiyeceği de belli değildir. Onun için, ittifak meselesini ve Avusturya'ya karşı harekete geçme işini devletler arasında hasıl olacak olan yeni duruma uydurmak için geriye bırakmak doğru olur. Osmanlılar böyle olmasını, hem kendileri hem de Prusya için faydalı görüyorlar. Esasen Prusya ile Osmanlılar arasında husule gelen yakınlık, Prusya için kâfi derecede kârlı olmuştur. Gelecekte dahi böyle olması düşünülen bu iş,

⁴⁹ Çar Petro Rus tahtını 9 temmuz 1762 de Katerina II. ye bırakmak zorunda kaldı.

⁵⁰ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi. 298 İ.

⁵¹ Başbakanlık arşivi, Hattı humâyun tasnifi. 298 İ.

Rusya ile Prusya'nın birbirlerine karşı alacakları duruma bağlıdır. Osmanlılar, iki devletin birbirlerine karşı takınacakları tavra göre kendilerine bir yol çizeceklerdir. Padişah'ın ve devlet büyüklerinin fikri bu merkezdedir ⁵².

Anlaşıyor ki, Osmanlılar durumu bir anlaşma için artık müsait görmemektedirler. Çünkü, daha çok Rusya'ya karşı imzalamaya istekli oldukları bu andlaşmanın şimdi hedefi değişmişti. Aynı zamanda Friedrich te verdiği sözde durmamış, daha önce yaptığı teklifleri kurnazca başka bir kalıba dökmiye çalışmıştı. O, Osmanlı ittifakından vazgeçmiş olmamakla beraber, durumun, eskisi kadar korkunç olmadığını da görüyordu. En tehlikeli düşman olan Rus çarçesi Elizabet'in ölümü, yerine geçen Petro'nun Friedrich'e karşı beslemiş olduğu iyi duygular onu, muhakkak bir felâketten kurtarmıştı. Bundan dolayıdır ki, artık Osmanlı'larla yapılacak ittifakın eskisi kadar önemi kalmamıştı. Fakat Çar Petro'nun değişmesi ve Katerina II. nin Rus tahtını işgal etmesi dikkatle takibedilmesi lâzımgelen bir olaydı. Acaba Katerina II. Petro'nun siyasetini güdecek mi idi? Bu belli olmadığı için Osmanlı'larla müzakereleri kesmemek, Friedrich'in siyasetine uygun geliyordu ⁵³. Öte yandan Friedrich, biraz önce elde ettiği Rus dostluğunu kaybetmek korkusu karşısında ⁵⁴ ihtimal, Kırım hanı vasıtasıyla Osmanlılara yaptığı teklifleri bundan ötürü tevil etmek istemişti ⁵⁴. Fakat o, ne şekilde düşünürse düşünsün, Osmanlıların artık kendisine güveni kalmamıştı. Buna rağmen Osmanlılar da müzakereleri kesmek taraftarı değildir. Onun için Friedrich'in yaptığı tekliflere tamamiyle red cevabı vermiyor, Katerina II. ile Friedrich II. arasında nasıl bir durum hasıl olacağını dikkatle takib eylemeği akla uygun buluyorlardı ⁵⁵. Nihayet Katerina II. ile Friedrich II. anlaştilar. Bu durum, Osmanlılara son kararlarını verdirdi. Prusya kiralının " tahaffuzı „ ittifak maddesinin imzalan-

⁵² Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasyifi, 2987.

⁵³ B. Sıtkı Baykal, Koca Ragıp Paşa - Büyük Friedrich. C. H. P. Konferanslar serisi, kitap 5. s. 13.

⁵⁴ Gerçek, Katerina II. Prusya ittifakına pek düşman görünüyordu. Buna rağmen Katerina II. dayanacağı devletin Prusya olabileceğini anlamakta gecikmedi ve Petro tarafından yapılan andlaşmada hiçbir değişiklik meydana getirmedi. A. Sorel, (M, Ziya.), 18 inci asırda mesele-i şarkıyye ve Kaynarca ahit-nâmesi. s. 13.

⁵⁵ Başbakanlık arşivi, Hattı hümayun tasnifi, 298 İ.

masına intizarda olduğunu, buna son ve kesin bir cevap verilmesi lâzımgeldiğini söyleyen elçi Regin'e⁵⁶ Babîâli, dostça şunları bildirdi⁵⁷ :

Prusya ile Osmanlılar arasında imzalanan dostluk ve ticaret andlaşmasının 8 inci maddesinde " bundan böyle devleteyne nafi ve hayırlü olan bazı husus müzakere ve mahzurdan âri olduğu halde karardade ve mevaddı müsalemete ilhak olunmak caiz ola deyü mezkûr ve musarrah,, tır. Böyle olunca, Prusya devletinin istediği tahaffuz ittifakın kabulü ve dostluk andlaşmasına katılması, mahzur bulunmadıkça mümkün demektir. Halbuki, bu iş için şu anda iki mahzur vardır: 1) Önce de bildirildiği gibi, Osmanlılar'la Rusya devleti arasında mevcut olan dostluğun devam edip etmiyeceği belli değildir. Çünkü, yeni imparatoriçe tarafından henüz İstanbul'a bir elçi ve bir mektup gönderilmemiştir. 2) Ötedenberi Osmanlı devleti ahitlerine ve andlaşmalarına karşı gösterdiği sebat ile belli bir karakter taşır. Çok kârlı şeyler karşısında dahi andlaşmaları korumayı tercih etmek, şanının iktizasıdır⁵⁸. Böyle olunca, bu ana kadar, andlaşmalara asla aykırı hareketi görülmemiş olan Avusturya devletinin üzerine yürümeyi, Osmanlı devleti "bais-i iftiharî olan muhafaza-i misak-ı menkabet-i celilesine,, yakışır bir hareket sayamaz⁵⁹. Bundan başka bugün, Avusturya'nın bitkin ve perişan hali gözönündedir. Buna karşılık, Osmanlı devleti fevkalâde kuvvetli bulunuyor. Herhangi bir devletin zâfından faydalanarak üzerine saldırıya, Osmanlı padişahının "şefkat-ü mürüvvet-i rahimaneleri,, müsait değildir⁶⁰. Padişahın "şahin-i himmet-i âliye-i hakanileri her kâru şanın i'lâsında pervaz itmekle,, birinci mahzur olarak ileri sürülen Rusya işi, istenilen şekilde halledilse bile, Avusturya devletiyle Osmanlılar arasındaki barışın, Osmanlılar tarafından bozulmasına imkân yoktur. Bunun aksi, bu kadar zamandanberi Türklerin andlaşmaları muhafaza etmek meziyetlerinin mahvolması demektir. Şu halde Türklerin bu meziyeti, arada yapılacak olan andlaşmaya engel olan bir olay ve başta gelen bir mahzurdur. Padişahın şefkati, andlaşmalara riyeti ve

⁵⁶ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 234.

⁵⁷ Aynı vesika.

⁵⁸ Aynı vesika.

⁵⁹ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 234.

⁶⁰ Aynı vesika.

bu mertçe hareketi, yalnız Avusturya devleti için değil, Prusya devleti için de aynıdır. Onun için şimdiki halde Prusya devleti kendi işlerine - menfaatlerine uygun bir şekilde - kendisi bir "nizam," vermelidir. Yapılacak ittifaka gelince: Bunun "vakt-i mukadderine," bırakılması, padişahın fikrine ve Osmanlı devlet adamlarının tetbirlerine uygundur⁶¹ denildi.

İşte Friedrich'in güvenilmez hali ve Rusya ile münasebetlere girişi, Osmanlı devletini bu şekilde hareket etmek zorunda bırakmıştı⁶². Fakat buna rağmen Prusya ile siyasi münasebetler ve ittifak üzerindeki müzakereler devam eyledi. Gerçek, 1763-1764'te Resmî Ahmet efendi Prusya'ya gönderildi. Bu gidişin zahiri sebebi, iki yıl önce Prusya kiralının gönderdiği hediyelere mukabele etmekti⁶³. Fakat hakikî maksat, Friedrich'in hâlâ Osmanlılar'la bir ittifaka istekli olup olmadığını anlamaktı⁶⁴. Çünkü, bu tarihlerde Osmanlı devleti cidden nazik bir durumda bulunuyordu. Bir yandan Avusturya ile yapılmış olan barış andlaşmasının müddeti bitiyor, öte yandan Lehistan kiralığı meselesi ortaya çıkıyordu. Onun için Resmî Ahmet efendi başka bir ödevle de görevlendirilmişti. O, Prusya kiralına şunları da söyleyecekti: A) Osmanlı devleti, Rusya ve Prusya'nın Lehistan kiralı seçimine karışmalarına razı değildir. B) Osmanlı devleti, Prusya-Rusya ittifakının Osmanlıları zarara sokmayacak bir anlaşma olduğunu ümit eder⁶⁵.

Friedrich, Potsdam'daki sarayında Ahmet efendiyi kabul ettiği vakit kendisine durumu şu suretle izah eylemişti: 1) Prusya'nın Rusya ile andlaşması, Osmanlılar için faydalı olmuştur. Çünkü, bu suretle Avusturya-Rusya ittifakı bozulmuş oldu. 2) Prusya'nın Rusya ile Lehistan hakkındaki andlaşması da Osmanlılar için iyi birşeydir. Çünkü, Lehistan'a yerli bir prensin kiral seçilmesi, orada anarşinin sona ermesi demektir. Bu memleketin sükûn içinde yaşaması ise, komşuları için hayırlıdır. 3) Prusya-Türkiye ittifakı Avus-

⁶¹ Başbakanlık arşivi, Hattı hümâyun tasnifi, 234.

⁶² B. Sıtkı Baykal, Koca Ragıp paşa - Büyük Friedrich C. H. P. Konferanslar serisi. Kitap. 5. s. 13.

⁶³ Bu bir nezaket eseri idi. Siyasi müzakereler bu elçilikte asla dikkate alınmadı. Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reishes in Europa, Gotha. 1857. C. s. 897.

⁶⁴ B. Sıtkı Baykal, Adı geçen makale. s. 14.

⁶⁵ Zinkeisen, Aynı kitap. s. 897.

turya aleyhine olmalıdır. Buna Rusya'yı katmak doğru sayılamaz. Çünkü, Prusya'nın karadan Rusya'ya saldırmasına imkân olmadığı gibi denizden de birşey yapmasına imkân yoktur⁶⁶. İkinci görüşmede Friedrich Osmanlı-Prusya ittifakından doğacak faydaları harita üzerinde Ahmet efendiye anlatmaya çalıştı ise de, Osmanlı elçisi, bunları müzakere etmeye yetkili olmadığını söyledi⁶⁷. Fakat o şekilde konuştu ki, bunun neticesinde kıralın bütün ümitleri sönmeyi⁶⁸. Gerçek, Friedrich kardeşi Heinrich'e gönderdiği bir mektupta, Türk ittifakının elde edilmek üzere olduğunu yazıyordu⁶⁹. Bundan başka, Friedrich'in Osmanlılar'a gönderdiği bir mektuptan da, Resmî Ahmet efendinin kendisini ne kadar ümide düşürdüğünü anlamak mümkündür. 1764 yılı nisan ayının 16 ncı günü Berlin'de yazılmış olan bu mektup, Resmî Ahmet efendinin vazifesi hakkında iyi bir fikir verdiği için, onun tıpkısını almayı faydalı görüyorum.

**Friedrich'in 1764 yılı nisanının 16 ıncı günü Berlin'den
Osmanlı'lara gönderdiği mektup**

(Friedrich belli unvanlarını kullandıktan sonra diyor ki:

"... Tarafımızdan sıhhat-ı kâmile ve devlet ü şevket-i daime-i Padişahanelerinin deavat-ı lâikası takdim olunduktan sonra muhibbane arz u i'lâm olunur ki şevketlû kudretlû azametlû Padişah-ı âli Osman muazzez ve mükerrem dostumuz hazretleri taraf-ı bahir el şeref-i hümayunlarından teşrif-ü tevkir-i ihlâskârları zımında erzanı buyrulan sefaret-i revnak-bahş ne mertebe kabulümüz olduğunu sene-i sabıka kânun-ı evvelinin üçüncü gününde savb-ı şevket meab-ı husrevanelerine tahrir olunan nâme-i meveddet-i âlâmemizle tebyin ve takdim olunup filhakika taraf-ı muhlisanemizden arzolunan müvalât ve dosti makbui-i tab-ı hümayunları olduğu ve meyanemizde musammem olan ittifak u ittihadın mütezayiden terbiye ve takviyesi hususunda niyyet-i mülûkânelelerinin zamir-i halisanemize muvafakatı izzetlû Resmî elhaç Ahmed efendi orta elçileri canib-i muhlisanemize tebliğ eylediği nâme-i

⁶⁶ B. Sıtkı Baykal, Adı geçen makale. s. 14.

⁶⁷ Zinkeisen, Adı geçen eseri. s. 897.

⁶⁸ Aynı eser, s. 897.

⁶⁹ B. Sıtkı Baykal, Adı geçen makale, s. 15.

mülâtafat-ı makrun-i hümâyunlarından kemal-i şevk-u memnuîyyet ile münfehim ve malûmumuz olup ism-ü unvan-ı Padişahaneleriyle elçi-i mûmaileyhin tarafımıza arz-u takdim eylediği hedayay-i behiyye-i celile-i hümâyunları işbu niyyet-i mülûkânelerinin berahini olmak mülâhazasıyla fevkâlgaye mahzuziyyet-ü inşirah-ı kalb ile müteşekkirane me'huz ve makbulümüz olmuştur. Binaenaleyh tarafımıza olan hüsn-i iradat ve teveccüh-i husravanelerini müş'ir bu misillû asar-i matbua ve edille-i vazîhaların zımnında kemal-i minnettari ile hasb el-îmkân teşekkürümüz derkâr olup cenab-ı şevket meab-ı hümâyunları gerek fetanet-ü basîret-ü fazl-u hüner ve gerek ferr-ü kuvvet-ü şevket-ü miknet cihetiyle a'zam-ı selâtin-i cihan itibar eylediğimizden nâşi dosti ve teveccüh-i Padişahanelerini her nesneye takdim-ü tercih birle devleteynin gayet umuruna nafi' ve muvafık alan kuyudat-u revabıt-ı ittîfak-ı huçeste fercamın yevmen feyevmen tezayüt ve irtika ve istikrar-u istihkâmı ve hadd-i îmkânda ise mûmteni'-el inhilâl kılınması emrinde sarf-ı mahasal vüs-u miknet ideceğimizi mukabelesinde taahhüt ve iltizam ideriz. Elçi-i mumaileyh bendeleri dar-ı saltanat-ı aliyelerinde racian vasıl oldukta zamir-i muhlisanemizde sabit ve berkarar olan hulûs-ı tavviyet ve niyyetimizi ve umurumuzun keyfiyyet-ü ahvalini dahi vech-i etem üzre ifham-ü işar ideceği bi iştibahdır. Elçi-i mumaileyh nezd-i ihlâskârîde meks-ü ikamet eylediği müddette memuriyyetini zarafet-ü fetanet ile tediye ve tekmiil eylediği ecilden müstahik olduğu vechüzre muhibbane iade ve irca' olunmakla şayan-ı enzar-ı inayet-i asar-ı mülûkâneleri buyrulmak hususu taraf-ı şahanelerine tavsiye ve sipariş olunur. Baki serir-i saltanat-ı masir-i mülâkânelerinde tul-i ömr-ü devlet-ü şevket birle daim ve berkarar olmaları dergâh-ı hazret-i zülcelâlden mütemenna ve müstedadır. Milâd-ı hazret-i İsa'nın bin yediyiz altmış dört senesi mah-ı nisanının on altıncı gününde ve kırallığımızın yirmi dördüncü senesinde makarr-ı hükümetimiz olan Berlin nam şehirde tahrir olunmuştur,,.

Bütün bunlara rağmen Divan, 1765 te ittîfak anlaşmasını kesin olarak reddedyledi.